

Запропоновані в поданій роботі напрямки розвитку законодавства про надра мають сприяти вирішенню вищевизначених теоретичних і практичних проблем у галузі використання і охорони надр.

Список літератури: 1. Кодекс України про надра : закон України від 27 лип. 1994 р. № 132/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 36. – Ст. 340. – (зі змін. та допов.). 2. Бобкова А. Г. Право природокористування для рекреаційних цілей / А. Г. Бобкова // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб. наук. праць / Донец. ін-т внутр. справ при Донец. нац. ун-ті. – Донецьк, 2000. – № 4. – С. 34–40. 3. Экологическое право Украины : учеб. пособ. / [А. В. Анисимова, А. П. Гетьман, В. И. Гордеев и др. ; под ред. А. П. Гетьмана, М. В. Шульги]. – Х. : Одиссей, 2007. – 464 с. 4. Плотникова О. Про зміст деяких визначень, які використовуються в надровому законодавстві / О. Плотникова // Право України. – 1999. – № 6. – С. 64–66. 5. Шем'яков О. П. До питання про зміст права користування надрами // Вісник Луган. ін-ту внутр. справ (спец. випуск). – Луганськ, 2001. – С. 234. 6. Про затвердження порядку надання у 2008 році спеціальних дозволів на користування надрами : постанова Кабінету Міністрів України від 27 лют. 2008 р. № 273 // Урядовий кур'єр. – 11 квіт. 2008. – № 68. 7. Про затвердження положення про надання гірничих відводів : постанова Кабінету Міністрів України від 27 січ. 1995 р. № 59 (із змінами на 8 листоп. 2006 р. № 1570) // Офіційний вісник України. – 2006. – № 45. – Ст. 3014 ; Зібрання постанов Уряду України. – 1995. – № 4. – Ст. 93. (зі змін. і доп.). 8. Справа № 1-11/2008 : ухвала Конституційного Суду України від 8 квіт. 2008 р. № 22-уп/2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.yurist-online.com/zak/2008/022.php>. – Заголовок з екрану.

Надійшла до редколегії 24.02.2009

УДК [349.4+349.6]:627.1(477)

Н. В. Локтева-Маклашова

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАГАЛЬНОГО ВОДОКОРИСТУВАННЯ

Досліджено право загального та спеціального водокористування, як окремі правові інститути водного права. Визначено ознаки права загального водокористування та особливості його реалізації.

***

Исследовано право общего и специального водопользования, как отдельные правовые институты водного права. Определено признаки права общего водопользования и его особенности.

***

The law of general water use as a separate legal institute has been examined. The characteristics the law general water use and its peculiarities have been determined.

***

Право загального водокористування є одним із конституційних прав громадян на користування водними об'єктами, що мають особливе значення серед інших природних ресурсів. Конституція України закріплює право кожного громадянина користуватися природними об'єктами. З урахуванням значення водних ресурсів для забезпечення життєво важливих потреб людини право використання водних ресурсів слід розглядати як одне з основних прав, що пов'язане з біологічним існуванням людини. Вчені правознавці як радянських часів, так і сучасності досліджували

особливості права загального природокористування. У науковій літературі є різні підходи щодо необхідності розмежовувати право загального і спеціального землекористування. На доцільність розмежування загального та спеціального користування природними ресурсами вказують у своїх роботах В. І. Андрейцев, І. І. Каракаш, І. О. Костяшкін, М. І. Краснов та інші вчені-правники.

Так, згідно з ч. 1 ст. 47 Водного кодексу (далі – ВК) України, загальне водокористування здійснюється громадянами для задоволення їх потреб (купання, плавання на човнах, любительське і спортивне рибальство, водопій тварин, забір води з водних об'єктів без застосування споруд або технічних пристроїв та з криниць) безоплатно, без закріплення водних об'єктів за окремими особами та без надання відповідних дозволів [1].

У ст. 38 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» передбачено, що використання природних ресурсів в Україні здійснюється в порядку їх загального і спеціального використання [2]. При цьому громадянам гарантується право загального використання природних ресурсів для задоволення життєво необхідних потреб (естетичних, оздоровчих, рекреаційних, матеріальних тощо) безоплатно, без закріплення цих ресурсів за окремими особами і надання відповідних дозволів, за винятком обмежень, передбачених законодавством. Таким чином, право загального природокористування передбачає використання природних об'єктів та їх корисних властивостей без закріплення за окремими особами та надання відповідних дозволів на їх використання. Конституційне право кожного громадянина на користування природними ресурсами, зокрема водами, реалізується, перш за все, у процесі здійснення права загального водокористування громадян, яке вимагає наукового дослідження у контексті вдосконалення чинного законодавства та потреб практики у відповідній сфері через недостатню визначеність механізмів його реалізації у Водному кодексі України, інших нормативно-правових актах. Тому метою статті є дослідження даних питань та надання пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства.

Загальне природокористування має ряд ознак. Головною ознакою загального природокористування є те, що воно здійснюється без права володіння. При загальному природокористуванні природний об'єкт не виділяється у відособлене володіння природокористувача. Каракаш І. І. зазначає, що право загального природокористування громадян характеризується своєю загальнодоступністю [3, с. 57]. Це право безпосередньо впливає з природних прав людини на використання природних об'єктів: права на вільне пересування по землі, права на користування водними й озеленювальними об'єктами для відпочинку й оздоровлення, пра-

ва на здорове довкілля тощо. Загальне природокористування має місце, наприклад, при користуванні річками, озерами, водосховищами, каналами та іншими водоймами, а також внутрішніми морськими водами і водними акваторіями територіального моря, які, згідно із ч. 1 ст. 67 ВК, є водними шляхами загального користування для водного транспорту [1]. Відповідно до ч. 1 ст. 69 ВК забір води для протипожежних потреб здійснюється з будь-яких водних об'єктів без дозволу на спеціальне водокористування в кількості, необхідній для ліквідації пожежі [1].

Загальне водокористування слід розглядати як вид водокористування, а останнє – як вид природокористування. Щодо видів водокористування, то тут переважна більшість науковців, виходячи із урегульованості даного питання у ВК України, констатують наявність загального та спеціального водокористування. З урахуванням того, що класифікаційною ознакою тут є вид природного об'єкта, поняття і зміст права водокористування вимагають аналізу. Право водокористування можна визначити як право конкретного суб'єкта користуватися, володіти, а в певних випадках і розпоряджатися наданим йому у певному порядку відповідним водним об'єктом у межах, передбачених водним законодавством.

Право водокористування можна розглядати в широкому розумінні (об'єктивному значенні) як один з головних правових інститутів водного права, складову частину права природокористування. З цієї точки зору право водокористування – це сукупність правових норм, які регулюють порядок та умови раціонального й безпечного використання водних об'єктів. Право водокористування – це також суб'єктивне право, тобто гарантована законом можливість конкретних суб'єктів здійснювати використання вод з метою задоволення потреб. Як суб'єктивне право, право водокористування містить ряд правомочностей. Як правовий інститут право водокористування охоплює принципи водокористування та права і обов'язки водокористувачів. У процесі фактичної реалізації суб'єктивного права виникають водні правовідносини.

Нині є необхідність у подальших дослідженнях права загального водокористування як підінституту права водокористування з урахуванням його похідного характеру від права природокористування, взаємозв'язку із правом загального землекористування та особливостей його реалізації. Право загального використання водних ресурсів розглядається як пріоритетне порівняно із правом спеціального водокористування поряд із природними правами людини на життя та здоров'я. Право загального водокористування пов'язане із правом екологічної безпеки. Система екологічної безпеки має включати збалансовану сукупність державно-

правових і соціальних протиположностей щодо виникнення та відвернення різноманітних загроз:

а) природного походження, породжених або ускладнених наслідками природної стихії;

б) антропогенного (техногенного) походження як наслідок небезпечної неконтрольованої (або недостатньо контрольованої) господарської та іншої екологічно шкідливої і загрозової діяльності.

Саме за підставами виникнення право водокористування може бути загальним та спеціальним. Загальне водокористування здійснюється громадянами безкоштовно, без закріплення водних об'єктів за окремими особами та без надання відповідних дозволів. Цільове призначення права загального водокористування – це купання, плавання на човнах, любительське і спортивне рибальство, водопій тварин, забір води з водних об'єктів без застосування споруд або технічних пристроїв та з криниць. Загальне водокористування може бути обмежене або заборонене районними і міськими радами, первинними водокористувачами з метою охорони життя і здоров'я громадян, охорони навколишнього природного середовища та з інших передбачених законодавством підстав.

Право загального водокористування громадян ґрунтується на природно-правовій доктрині і регламентує права та обов'язки, межі та порядок вільного, без закріплення за конкретними суб'єктами і отримання дозволів, безоплатного, рівноправного використання вод як необхідного засобу забезпечення життєдіяльності людини для задоволення пізнавальних, естетичних, освітніх, наукових, рекреаційних, оздоровчих, туристичних та інших потреб. Право загального водокористування реалізується на підставі правової норми без дотримання особливих процедур. Право загального водокористування формується під впливом та виступає складовою не лише природноресурсного, а, значною мірою, й екологічного права. Вплив екологічного права зумовлює використання його теоретичної та нормативної бази для дослідження й регламентації права загального водокористування. Право загального водокористування розглядається у взаємозв'язку із правом загального природокористування та правом громадян на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище, які містять вихідні ознаки та принципи для використання окремих природних ресурсів [4, с. 76].

Можна виділити соціально-екологічне значення права загального водокористування громадян як обов'язкової умови, що забезпечує загальнодоступне використання інших природних ресурсів (земель, об'єктів природно-заповідного фонду тощо), які формують середовище життєдіяльності людини як передумови реалізації екологічних прав, зокрема права загального природо-

користування та права на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище.

Відповідно до норм ВК на водних об'єктах, наданих в оренду, загальне водокористування допускається на умовах, встановлених водокористувачем, за погодженням з органом, який надав водний об'єкт в оренду [1]. Водокористувач, який узяв водний об'єкт у користування на умовах оренди, зобов'язаний доводити до відома населення умови водокористування, а також інформацію про заборону загального водокористування на водному об'єкті, наданому в оренду. Якщо водокористувачем або відповідною радою не встановлено таких умов, загальне водокористування визнається дозволеним без обмежень. Допустимою є можливість забезпечення права загального водокористування на визначених водних об'єктах саме через встановлення обмежень правомочностей суб'єктом права спеціального водокористування на такий водний об'єкт. Неузгодження умов щодо реалізації права загального користування на практиці породжує досить часто суперечки між орендарями та суб'єктами права загального водокористування. Орендар може висувати вимоги, які значно обмежують права суб'єктів права загального водокористування. Якщо ці вимоги фіксуються у договорі оренди, то орган, який надає водний об'єкт в оренду, має право їх не погоджувати. З іншого боку, як вже зазначалось, якщо водокористувачем або відповідною радою не встановлено таких умов, загальне водокористування визнається дозволеним без обмежень. Це, в свою чергу, може викликати наслідки негативного характеру для орендаря. Отже, відсутність урегульованих законодавчих положень щодо умов загального водокористування на об'єктах, що передаються в оренду, породжує протиріччя між інтересами орендарів та суб'єктів права загального водокористування.

Виходячи з положень природноресурсового законодавства право загального природокористування здійснюється безоплатно. Однак ВК України не врегульовує належним чином порядок безоплатної реалізації права загального водокористування, що дає можливість у деяких випадках стягнення плати навіть при використанні права загального користування (пляжі).

На водних об'єктах, переданих в оренду орендодавці, часто вимагається плата за реалізацію громадянами права загального водокористування, наприклад любительського рибальства. Для вирішення даних проблем необхідно затвердити Порядок передачі водних об'єктів в оренду, де передбачити обов'язкову умову про те, що на водних об'єктах, наданих в оренду, загальне водокористування допускається на умовах, встановлених орендодавцем у договорі оренди водного об'єкта за умови їх погодження державними органами охорони навколишнього природного середовища

та водного господарства. При цьому орендарем забезпечується вільний доступ громадян до водного об'єкта на безкоштовній основі. Встановлені умови загального водокористування доводяться до відома населення.

З огляду на викладене вважається доцільним запропонувати ряд положень, які повинні бути покладені в основу законодавчого забезпечення гарантування можливості реалізації права загального водокористування громадян шляхом внесення змін та доповнень до ВК України, інших законодавчих актів, а саме:

- доповнити гл. 10 ВК України нормами, які б визначали основні засади реалізації права загального водокористування громадян при передачі водного об'єкта в оренду певному суб'єкту за умови їх погодження із державними органами охорони навколишнього природного середовища і водного господарства;

- закріпити можливість здійснення права загального землекористування при встановленні правового режиму земель оздоровчого, рекреаційного, природоохоронного та історико-культурного призначення, лісового та водного фонду у Земельному кодексі України, Водному кодексі України.

Список літератури: 1. Водний кодекс України : за станом на 6 черв. 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995 – № 24. – Ст. 189. 2. Про охорону навколишнього природного середовища : закон України від 25 черв. 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546. 3. Природноресурсове право України : навч. посіб. / [за ред. І. І. Каракаша]. – К. : Істина, 2005. – 376 с. 4. Костяшкін І. О. Право загального землекористування громадян : дис. ... канд. юрид. наук / І. О. Костяшкін. – К., 2005. – 163 с.

Надійшла до редколегії 12.03.2009